

Sudan Bahane, Hedef İslâm!

Av. Muharrem Balcı ile

Sudan üzerine(*)

Umran: Geçtiğimiz Ocak ayının başlarında Sudan Avukatlar Sendikasının daveti üzerine Hukukçular Derneği'ne mensup bir grup avukatın bu ülkeye yaptığı ziyarete siz de katılmıştınız.

Mevcut İslâmî veya İslamcı yönetiminden ve bu yönetimin icraatlarından dolayı Sudan son yıllarda gerek İslâm dünyasının ve duyarlı Müslümanların, gerekse dünyadaki egemen güçlerin ilgi ve dikkatini çeken, hatta uluslararası tecrit politikalarına maruz kalan bir ülke. Bu bakımdan sanırım ilginç gözlemlerde bulunma, imkânınız oldu. Önce bu ülkeye ilişkin genel anlamdaki izlenimlerinizi alabilir miyiz?

M. Balcı: Sudan'da siyasi alanda, hukuksal alanda, sosyal alandaki olumlu gelişmeler 1989'da başlıyor. O tarihe kadar Sudan'da partiler dönemi var. Sömürge toplumu olmaktan kurtulmuş bir Sudan sözkonusu. Partiler birbirleriyle mücadele etmekten başka bir şeye vakit ayıramıyorlar.

1989'da General el-Beşir idareye el koyunca Hasan el-Turabi'yi de yanına alıyor. Turabi etkin bir konuma geliyor. El-Beşir iyi niyetli bir kimse. Halkla çok iyi kaynaşmış bir lider. Halkın düğünlerine katılıyor, cenazelerine katılıyor. Güney Savaşı'na giden askerlerin aileleriyle beraber şarkı söylüyor. Makam arabasız, korumasız dolaşılıyor. Eskortları yok. Hatta bakanların hiçbirinin eskortları yok. Kendi arabalarına binip kendi kendilerine dolaşıyorlar.

Umran: Hâlbuki 89'dan bu yana Sudan'ın korkunç bir baskı rejimine doğru kaymakta olduğu yönünde dünya medyasında haberler yer alıyordu. Bu anlattıklarınızdan ise bambaşka bir tablo çıkıyor ortaya.

M. Balcı: Mesela Adalet Bakanı ve Milli Savunma Bakanı son akşam bize veda yemeği vermişlerdi. Orada da kendilerine sormuştuk: "Böyle korumasız dolaşıyorsunuz. Binaya girip koridoru dönünce hemencecik bir bakanla karşılaşmak mümkün. Hakkınızda terörist devlet iddiaları var. Herhangi bir saldırıdan korkmuyor musunuz? Hatta sokaklarda pek polis bile yok."

Verdiği cevap şu oldu: "Sudan tarihinde siyasi suikast yok. Şimdiye kadar böyle bir şey olmadı." İkinci bir örnek olarak şöyle bir hadise nakledilmişti: Bir, Amerikalı gazeteci hava

(*) Söyleşi, 9 hukukçu olarak 1996 yılının Ocak ayı başında Sudan hukuk sistemini incelemek amacıyla Sudan'a Hartum Avukatlar Sendikasının daveti üzerine gidip döndükten sonra izlenimlerimizi almak üzere, Umran Dergisi'nin 1996, Ocak – Şubat, 29. Sayısında yayınlanmıştır.

alanına inmiş. Bir taksiye atlayıp Hilton oteline vardıktan sonra, oradan Amerikan sefirine telefon ediyor, “araba ve koruma gönderip, beni buradan aldır” diyor. Sefir diyor ki, “niye? Sebep ne? “Gazeteci ise telaş içinde “yahu burası Sudan! Ben nasıl geleceğim oraya?” diye soruyor. Sefir cevaben “hiç merak etme, bir taksiye atlayıp gel. Benim çoluk çocuğum Sudan halkının arasında ellerini kollarını sallayarak geziyor. Ben de öyle geziyorum.” deyince, gazeteci hayretler içerisinde kalıyor. İnsanlar bir birlerine karşı son derece mülayim. Yüzde yirmi oranında Hıristiyan var Sudan nüfusu içinde. Hıristiyanlarla gayet iyi diyalogları var.

Umran: Sudan'a yöneltilen eleştirilerin bir tanesi de, Hıristiyanların büyük bir baskı altında olduğu biçiminde. Hâlbuki bu söyledikleriniz bunları tezip ediyor.

M. Balcı: Kesinlikle öyle bir şey yok. Bizim kaldığımız otelin sahibi Hıristiyan'dı. Bir Müslüman, beş Hıristiyan çalışıyordu. Aralarında çok iyi bir diyalog vardı. Devlet dairelerinde Hıristiyanlar var. Cumhurbaşkanı yardımcısı Hıristiyan. Mecliste Hıristiyan milletvekilleri var.

Hıristiyanlar büyük rahatlık içindeler. Kendi temsilcilerini meclise çok rahat biçimde gönderme imkânları var. Son iki gün zarfında Gençlik Festivali yapılmıştı. Gazeteciler, davetliler vardı. İkinci günü biz gittiğimizde Kıpti Papazı'nın önümüzdeki sırada oturduğunu gördük. Yani Hıristiyanların hiçbir dertleri yok.

Mesela Hıristiyanların içki içmesine karışmıyor. Ancak taşkınlık yapmaları halinde müdahale ediyor, cezalandırıyorlar.

Dinlerini öğrenme noktasında da hiçbir baskı yok

Turabi ve diğer yetkililere göre Sudan'dan rahatsızlık duyanlar, burada İslam'ın en uygun biçimde tatbik edilmesinden dolayı bu rahatsızlığı duyuyorlar. Hâlbuki Suudi Arabistan'da da şeriat tatbik ediliyor. El kesiliyor, kafa koparılıyor. Fakat Suud'la alakalı ne insan hakları örgütleri bir girişimde bulunuyor, ne de bir yaygara koparıyorlar. Ve diğer bazı Arap diktatörlüklerindeki uygulamalar da insan haklarına ayları olmuyor, terör olmuyor. Fakat İslam hukukunun en yumuşak biçimde tatbik edildiği Sudan terörist oluyor. Mesela bir suçun cezasının 80 veya 40 değnek olması hususunda farklı görüşler varsa mutlaka 40 değneği esas alıyorlar. Suud böyle bir şeyi hâkimlerin takdirine bırakırken Sudanlılar bunu yapmıyor, mutlaka 40 olarak belirliyorlar.

İslam Sudan'a savaşız girmiş, tüccarlar ve seyyahlar vasıtasıyla. Yani Müslümanlar tarafından fethedilmiş bir ülke değil.

Kavgasız bir toplum Sudan toplumu.

Dolayısıyla Turabi'nin görüşü Sudan'da İslam'ın ancak bu şekilde gelişebileceği, neşvünema bulabileceği yönünde. “Burası dört yüz kabileden oluşmuş bir ülke. İslam'ı en şedid biçimde uygulamaya kalkarsak bu kabileleri birarada tutamayız. Bu birlik ve beraberliği ancak 89'dan sonra başarabildik” diyor.

Umran: Anlaşıldığı kadarıyla Sudan yönetimi, önceki, ülkenin adeta kanayan bir yarası olan kabileler arası çatışmaları, kan davalarını sona erdirmeyi başarmış. Sudan'ın buna benzer bir başka problemi de sanırım Güney'deki isyan hareketi. Bugün bu isyan hareketi ne durumda? Boyutları ve çatışmaların şiddeti, kapsamı konusunda bir fikir edinme imkânınız oldu mu?

M. Balcı: 1989'a kadar isyan hareketi bütün güneyi işgal altına almış. Bölgedeki kabilelerin desteğini almış veya onların zaaflarından, iç çatışmalarından da istifade etmiş. Fakat bugün ellerinde sadece birkaç vilayet var. Orası da ormanlık, bataklık bir bölge. Ordunun girmesi çok zor olan bir yer. Oralara sığınmış durumdalar. Devlet güneyin büyük bir kısmını kurtarmış durumda.

Umran: Bu hareket, bir Hıristiyan isyan hareketi olarak lanse ediliyor. Gerçekten öyle mi?

M. Balcı: Hayır, değil. Güneyde yüzde 15 Müslüman, yüzde 30-40 civarında da Hıristiyan var. Bir de kabile dinlerine mensup insanlar var. Ve bu insanları yönlendiren Marksist ve ateistler var.

Hareket dış destekli. Çünkü bu güney bölgesinde zengin petrol ve maden yatakları var. Amerika'nın korkunç bir ambargosu var tabii. Resmi bir ambargo veya bir BM ambargosu değil bu. Ve petrolü çıkarttırmıyorlar, madenleri işletmiyorlar. Güneydeki isyanı sınırdan sürekli destekliyorlar.

Umran: Sudan 89 öncesinde yılda 1.5 milyar dolar dış yardımla hayatiyetini devam ettirebiliyorken, bu tarihten sonra IMF, Dünya Bankası ve pek çok Afrika, Arap kredi kurumunun yardımları askıya aldığına şahit olduk. Tüm bunlardan sonra Sudan ekonomisinin durumuna ilişkin neler söylenebilir?

M. Balcı: Körfez Savaşı'na kadar başta Suud olmak üzere pek çok ülke Sudan'a yardım ediyordu. Körfez Savaşı'nda Sudan ABD'ye karşı tavır alınca, bölgedeki yarlığını Müslümanlar açısından tehlikeli bulduğunu açıklayınca, yalnızlığa terk edildi. Hatta Suudi Arabistan'da ve civar ülkelerde çalışan işçilerine Sudan "biriktirdiğiniz paraları bize gönderin, devlet size borçlansın" çağrısında bulununca, pek çok Sudan vatandaşı paralarını Suudi bankaları kanalıyla Sudan'a aktarmaya başladılar. Fakat Körfez Savaşı'ndaki tavrından dolayı Suud bütün paralara el koydu. Milyarlarca dolarlık paraya Sudan da ambargoya karşılık, dış borcunu ödemiyor.

Ekonomik duruma ilişkin olarak bir bakan şöyle demişti: "Sudan ürettiğini yiyor, dokuduğunu giyiyor." Yani Sudan kendi kendine yeter durumda.

Tabii burada belirtilmesi gereken bir husus da Sudan halkının kanaatkâr bir toplum olması. Yetkililer bize şunu söylediler:

"Sudan'da açlık olmaz. Evet, dilenciler vardır, olabilir. İnsanlar fakir görünümlüdür, fakirdirler. Ama aç değildiler. Çünkü hangi Sudan'lı hangi eve girse, karnım aç derse -ki bunu

demekte hiçbir alçalma da görmez, böyle alışmışlardır, gerek Müslüman gerek Hıristiyan evine girebilir karnım aç der ve karnını doyurur. Veren de, isteyen de bundan hiçbir utanç, eziklik duymaz.”

Sudan'da 1989'dan bu yana yıllık büyüme hızı %13'ün altına düşmemiş. Bu çok önemli bir olay.

Yolda karşılaştığımız 'bir profesörü n anlattığına göre 1989'da Sudan'da pek otomobil yokmuş, parmakla sayılacak kadarmış. Şimdi İstanbul'un trafiğinden çok daha yoğun bir trafik var Hartum'da. Mesai saatleri içinde şehirde arabayla gezmeniz çok zor.

M. Balcı: Sudan hukuk düzeni, yargılama tekniği ve hukukun üstünlüğü ve bunun insanlar arasında paylaşılması noktasında, bir de yargılama usulü anlamında Türkiye'den şu an için en az otuz sene ilerde. Bu hepimizin teslim ettiği bir vak'a. Bizde istinaf mahkemelerinin kurulup kurulamaması noktasında kavga vardır. Bu Osmanlı'da var olan bir mahkeme. Yargıtay'ın yükünü hafifletmek ve kararlarının daha sağlıklı incelenmesi ve bir an evvel bitirilmesi açısından önemli bir mahkeme. İngiliz usulünde de var bu. Onlardan kalma orada. Onu korumuşlar, fakat bizde yok; Bunu yapabilmek için sağcı solcu her görüşten bütün hukukçular yırtınıyoruz. Düzenin sahiplerine bunu anlatmak mümkün olmuyor.

İkincisi; köy hâkimleri müessesesi kurmuşlar. Bu da İngilizlerden kalan bir müessese; bunu devam ettiriyorlar. Köylerde köyün en ileri geleni, saygın kişisi köy hâkimi olarak tayin ediliyor. Köylülere diyorlar ki sizin problemlerinizi bu adam çözecek. Bu, köy kadısı gibi, kişileri çağırıyor karar veriyor. Ve genellikle sulhla, anlaşmayla bitiriyor. Fakat herkes bu kararlara razı olmak zorunda değil, isteyen daha sonra mahkemeye gidebiliyor. Fakat çok az kişi mahkemeye gidiyor. Şimdi köy hâkimlerini eğitime tabi tutmaya başlamışlar. Bunların eğitim seviyelerini kültür seviyelerini yükseltmeye çalışıyorlar.

Yüksek mahkeme var, Yargıtay, Askeri Yargıtay var. Trafik Mahkemeleri var. Cinayet mahkemeleri, iş hukuku mahkemeleri var. Yani mahkemelerin ihtisaslaşmasını gerçekleştirmişler. Polis mahkemesi var

Orada mahkeme kararlarını bile bilgisayara geçmişler, iki sene geriye dönük olarak. İstatistikî bilgiler verebiliyorlar.

Bir sonraki yıla devrede n dosyaları yok denecek kadar az. Çok seri bir şekilde davaları bitirebiliyorlar.

Bizde savcı ve hâkim yan yana oturur, en yüksekte. Sanıklar ve avukatlar en alttadır. Biz çok farklı bir şey gördük orada. Hâkim tek başına en yüksekte oturuyor. Onunla aynı seviyede ve yükseklikte tanık bölümü var. Yine bununla aynı seviye ve yükseklikte, sol tarafında da sanık bölümü var. Savcı ise müdafaa avukatlarıyla aynı seviyede ve altta. Aralarında en az bir adam boyu mesafe var. Savcı ile savunma aynı seviyede.

Bizde ise savcı ceberut bir şekilde hâkimle kulak kulağa vererek kararlara iştirak eder. Bizdeki anlatınca gözleri faltaşı gibi fırladı oradakilerin.

Daktilo kâtibî olayı yok. Hâkim ifadeleri kendisi yazıyor. Avukatlar da kendileri veya yardımcıları bizzat kayda geçiyorlar.

Cezaevlerinde İngilizce Fransızca, Almanca, İtalyanca, Arapça öğrenme imkânları var mahkûmların. Mahkûmlardan veya dışarıdan hocaları yar.

Cezaevlerinde Kur'an hafızlığına çok önem veriyorlar. Ezberlediği oranda cezasından indirim yapıyorlar. Hıfzettiğinde salıveriyorlar.

Hıristiyanlar ve Müslümanlar koğuşlarda beraber kalıyorlar.

Mahkûmlardan iyi ıslah olanlar yakınlarının cenaze veya düğün merasimlerine gidip gelebiliyorlar. Yanına bir sivil muhafız veriliyor.

Çok ileri bir insan hakları anlayışına sahipler. Geleneksel fıkıhtan aldıklarını aynen kullanmıyorlar. Çağdaş bir şekilde yorumlamaya çalışıyorlar. Cezaları en asgari düzeyde tutmaya çalışıyorlar.

Umran: Sudan'daki sosyal yapı konusunda neler söylenebilir?

M. Balcı: %80-85 civarında Müslüman, %20'ye yakın Hıristiyan toplum var. Herkes kendi dilini konuşma hürriyetine sahip; fakat herkes Arapça konuşuyor. Arapça resmi dil. İngilizce de oldukça yaygın bir dil. Bu sömürge toplumundan-kalma bir şey.

Umran: Sudan yönetimi herhalde siyasi yapı ve düzende de birtakım yenilik ve değişikliklere, bazı reformlara teşebbüs etti veya gerçekleştirdi. Bugün Sudan'ın nasıl bir siyasi yapısı var? Bu sahada neler gerçekleştirebilmişler?

M. Balcı: Sudan'da eyalet sistemi var. Ve her eyalet kendi temsilcilerini seçiyor. Köyler birer temsilci seçiyor. Onlar biraraya gelip ilçe temsilcilerini oluşturuyorlar. Ve yine onların içerisinden halk eyalet meclisini seçiyor.

Her eyaletin hükümeti var. Meclisi, bakanları var. Sadece siyasi anlamda merkeze bağlılar. Ekonomik ve sosyal anlamda bağılılıkları yok. Merkezden yardım alıyorlar. Kanunların yapımında belli bir özerklikleri var. Eyaletlerdeki temsilciler Meclis-i Vatani'yi/Vatan Meclisi'ni, yani Genel Meclisi seçiyorlar. Vatan Meclisi'nin mevcudu 400. Bu dörtyüzün yüzyirmibeşini ülkenin en ileri gelen aydın kimselerin içerisinden seçiyorlar ilk etapta.

Cumhurbaşkanını halk seçiyor.

Siyasi parti yok. Bunun sebebini sorduk. Cevaben, "Biz şûraya dayanan bir demokrasi anlayışına sahibiz. Parti sultasına veya grup sultasına dayanan bir anlayışı kabul etmiyoruz. Sudan halkı partileşmenin zararını çok açık bir şekilde yaşadı. Şimdi herkes partileşmemenin gerekine inanıyor" dediler.

Bütün bu gelişmeler Sudan'ın çok yakın bir gelecekte çok daha iyi bir duruma geleceğini gösteriyor.

Umran: Dilerseniz biraz da eğitim sisteminden ve üniversitelerden bahsedelim...

M. Balcı: Üniversiteler tamamen özerk. Orta öğretimden sorumlu bir bakan var. Bir de üniversiteden sorumlu bir bakan var. Eğitim bakanlıkları sadece özlük işleriyle alakalı görevlendirme yapabiliyorlar. Fakat üniversitelerin hiç bir bağımlılığı sözkonusu değil. Eğitim düzeyi oldukça yüksek.

Sosyal araştırmalar alanında Türkiye'den çok daha ileri oldukları söyleniyor. 89'dan bu yana çok önemli gelişmeler kaydedilmiş. Daha önce üniversitelere yılda dört bin öğrenci alınıyor-muş. Şimdi toplam otuz iki bin öğrenci alınıyor. 26 tane üniversiteleri var. Zaten 26 tane de eyaletleri, var. Beş hukuk fakültesi beş de bunların şubeleri var. Türkiye'de de şu an on tane hukuk fakültesi var.

Ömer el-Beşir yönetiminden önce sadece beş tane üniversiteleri varmış. Dört tane de şu an kurulma aşamasında.

Umran: Sudan'ın terörist ülkeler listesine alındığı günlerden itibaren ABD önderliğinde, BM şemsiyesi altında bir askeri müdahaleyle karşı karşıya kalamayacağı telaffuz edildi. Hatta Sudanlı yetkililer de o sıralarda böyle bir müdahaleye hazır olduklarını beyan ediyorlardı. Bugün de böyle bir müdahale beklentisi var mı? Yoksa bu müdahale tartışmaları şu an halen sürüp giden bir müdahaleyi mi gözlerden saklıyor?

M. Balcı: Müdahale ihtimali söylentilerinin ciddi ve gerçekçi olduğunu sanmıyorum Oradaki yetkililer de böyle bir müdahale beklemiyorlar. Bu girişimlerin İslam'ı karalama girişimleri olduğunu söylüyorlar. Çünkü diyorlar, "Biz İslam'ı burada insanın bünyesine en uygun şekilde uygulamaya çalışıyoruz."

Zaten Sudan'da bugüne kadar doğru dürüst bir ordu varolmamış. Ordu sadece ihtilaller için hazır bulundurulmuş. Savaşa yönelik eğitilmiş bir ordu değil. Yeni yeni, Güney savaşıyla beraber üç aylık bir eğitim yaparın askere gönderiyorlar. Bakanlar bizzat kendileri savaşa katılıyorlar. İki tane bakanları şehit olmuş. Bakan çocukları, milletvekili çocukları hep şehit olmuşlar.

Tabi Mısır sürekli böyle bir müdahaleyi gündeme getiriyor

Fakat müdahalenin yeterli gerekçesini dünyada bulmaları mümkün değil. Onlar da böyle bir ihtimali önleme açısından İslam ülkeleri ile yakın ilişki kuruyorlar.

Umran: Sudan yönetimi İslam dünyasının diğer bölgelerine, başka Müslüman topluluklara veya İslami hareketlere nasıl bakıyor?

M. Balcı: Mesela Türkiye'ye, bakışları çok önemli. Türkiye'yi Avrupa'ya açılan kapı olarak görüyorlar. Refah Partisinin birinci parti olmasıyla ilgili gelişmeleri saatbaşı izliyorlar. Kendi

aralarında sürekli tartışıyorlar. Bir grup muhalefete kalıp güçlenmesini isterken, ağırlıklı görüş Refah'ın iktidar olması yönünde. Osmanlı'nın devamı anlamında Türkiye'yi, bizim hissettiğimizden çok daha fazla önemli görüyorlar.

Umran: İzlenimlerinizden istifade imkânı verdiğiniz için çok teşekkürler.

M. Balcı: Ben teşekkür ederim.